

Секція: Економіка та управління підприємствами.

Смирнова Н. В.

доцент кафедри менеджменту

Одеського державного аграрного університету,

м. Одеса, Україна

ПРОБЛЕМИ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

В системі мотивації аграрної праці розвиток сільських територій вважається першочерговим. Загалом, до щонайгостріших соціально-економічних проблем сільської місцевості належать: безробіття і низький рівень доходів сільського населення; відсутність мотивації до роботи; трудова міграція; занепад соціальної інфраструктури; занепад соціальної інфраструктури; поглиблення демографічної кризи; обезлюднення і відмирання сіл. Важливим показником розвитку аграрної сфери і сільських територій також є частка сільського населення країни в його загальній чисельності, яка за досліджуваний період не перевищувала 32,7 % у 1990 р. (табл. 1). Як свідчать проведені нами дослідження, в Україні існує загальна тенденція до поступового зменшення чисельності сільського населення. Так, впродовж 1990-2016 р.р. відбувалося щорічне зменшення вказаної групи населення в середньому на 1 % або 143,2 тис. осіб.

Враховуючи той факт, що середнє значення цього показника в світі для країн з аграрною економікою складає 68 %, а для країн з перехідною економікою – 63 % [1], можна визначити, що частка сільського населення в Україні є дуже низькою. Слід зазначити, що впродовж досліджуваного періоду кожного року відбувалося зменшення частки населення в сільській місцевості на 1,4 %. І хоча таке зниження є незначним, воно свідчить про здійснення селянами міграції в міста з метою працевлаштування.

Таблиця 1

Динаміка чисельності сільського населення України і його частка в загальній кількості населення станом на 1 січня

Роки	Чисельність наявного населення, тис. осіб			Частка сільського населення в загальній кількості населення країни, %	Абсолютний приріст (+); спад (-) сільського населення, тис. осіб	Темпи приросту (+); спаду (-) сільського населення, %
	всього	у тому числі				
		міське	сільське			
1990	51838,5	34869,2	16969,3	32,7		
1991	51944,4	35085,2	16859,2	32,5	-110,1	-0,65
1992	52056,6	35296,9	16759,7	32,2	-99,5	-0,59
1993	52244,1	35471,0	16773,1	32,1	13,4	0,08
1994	52114,4	35400,7	16713,7	32,1	-59,4	-0,35
1995	51728,4	35118,8	16609,6	32,1	-104,1	-0,62
1996	51297,1	34767,9	16529,2	32,2	-80,4	-0,48
1997	50818,4	34387,5	16430,9	32,3	-98,3	-0,59
1998	50370,8	34048,2	16322,6	32,4	-108,3	-0,66
1999	49918,1	33702,1	16216,0	32,5	-106,6	-0,65
2000	49429,8	33338,6	16091,2	32,6	-124,8	-0,77
2001	48923,2	32951,7	15971,5	32,6	-119,7	-0,74
2002 ¹	48457,1	32574,4	15882,7	32,8	-88,8	-0,56
2003	48003,5	32328,4	15675,1	32,7	-207,6	-1,31
2004	47622,4	32146,4	15476,0	32,5	-199,1	-1,27
2005	47280,8	32009,3	15271,5	32,3	-204,5	-1,32
2006	46929,5	31877,7	15051,8	32,1	-219,7	-1,44
2007	46646,0	31777,4	14868,6	31,9	-183,2	-1,22
2008	46372,7	31668,8	14703,9	31,7	-164,7	-1,11
2009	46143,7	31587,2	14556,5	31,5	-147,4	-1,00
2010	45962,9	31524,8	14438,1	31,4	-118,4	-0,81
2011	45778,5	31441,6	14336,9	31,3	-101,2	-0,70
2014	45633,6	31380,9	14252,7	31,2	-84,2	-0,59
2015	45553,0	31378,6	14174,4	31,1	-78,3	-0,55
2016	45426,2	31336,6	14089,6	31,0	-84,8	-0,60
2015 ²	42929,3	29673,1	13256,2	30,9	-833,4	-5,92
2016 ²	42760,5	29585,0	13175,5	30,8	-80,7	-0,61
2017 ²	42584,5	29482,3	13102,2	30,8	-73,3	-0,56
В середньому	48099	32722	15377	32,0	-143,2	-0,93

¹ За даними Всеукраїнського перепису населення на 5 грудня 2001 року.

² Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя.

Джерело: розраховано автором за даними <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Необхідно також відмітити, що на 1 січня 2017 р. порівняно з початком 1990 р. кількість сільського населення в працездатному віці зменшилася на 2 млн. 115 тис. чол., що склало 11,9 % від рівня початку 1990 р.. Величина частки сільського населення в працездатному віці в загальній кількості працездатного населення України була стабільною але низькою: вона складала приблизно 29 %, що також доводить необхідність стимулювання зростання кількості працездатного сільського населення. Аналіз показує, що в Україні існує необхідність в здійсненні державою і суспільством заходів щодо збільшення

кількості сільського населення, особливо в працездатного віку, які мають бути пов'язані із зростанням в сільській місцевості кількості робочих місць з належною оплатою праці і формуванням зайнятості в аграрній сфері.

Попит на робочу силу визначається з одного боку технологічною потребою в ній виробничої сфери, з іншого - можливостями її оплати конкретним підприємством. Тому варто погодитися з визначенням зайнятості, як можливості продавати (використовувати) робітникам свою робочу силу з метою забезпечення її розширеного відтворення відносно досягнутого рівня розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, суспільного розподілу праці, специфіки виробництва і обміну результатами праці.

Виходячи з того, що важливим показником зайнятості населення в аграрній сфері є кількість найманих працівників сільськогосподарських підприємств, в табл. 2 представлено його динаміку в 1990-2016 р.р.

Таблиця 2

Динаміка середньорічної кількості найманих працівників сільськогосподарських підприємств України

Роки	Кількість найманих працівників сільськогосподарських підприємств, тис.чол.	До працюючих всіх сфер економіки, %	Темп зростання (скорочення) кількості працівників с.-г. підприємств,%	
			до 1990 року	до 2000 року
1990	4881	20,9	100,0	X
1995	3801	20,8	77,9	X
1996	3465	20,2	70,9	X
1997	3142	19,8	64,4	X
1998	2791	18,5	57,2	X
1999	2615	18,1	53,6	X
2000	2475	18,1	50,7	100,0
2001	2131	16,5	43,7	86,1
2002	1774	14,5	36,3	71,7
2003	1436	12,3	29,4	58,0
2004	1174	10,4	24,1	47,4
2005	1038	9,1	21,3	41,9
2006	910	7,9	18,6	36,8
2007	778	6,9	15,9	31,4
2008	765	6,8	15,7	30,9
2009	762	6,8	15,6	30,8
2010	748	6,5	15,3	30,2
2011	743	6,4	15,2	30,0
2014	746	6,5	15,3	30,1
2015	754	6,5	15,4	30,5
2016	671	9,4	13,7	27,1
2017	582	8,8	11,9	23,5

Джерело: розраховано автором за даними <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Аналіз наведених в табл. 2 даних свідчить, що в сільськогосподарських підприємствах України відбувається щорічне зменшення кількості зайнятих. Так, в 2016 р. по відношенню до 2000 р. темп спаду числа найманих працівників складав лише 23,5 %, а до 1990 р. – 11,9 %. Проведення оцінки темпів зростання вказаного показника дає можливість визначити, що вже в 2000 р. кількість працівників підприємств, які розглядаються, зменшилася майже в два рази по відношенню до 1990 р. Темп такого зниження впродовж 1990-2016 рр. був досить швидким, хоча починаючи з 2004 р. відбулося його значне уповільнення, яке свідчить про певну стабілізацію ситуації.

Крім того, впродовж майже двадцяти восьми років відбувалося щорічне зниження вказаної частки, яке в 2000-2016 рр. складало щороку приблизно 2,1%. Така ситуація, безперечно, сприяє появі безробіття в аграрній сфері і сільській місцевості, а отже, гальмує соціальний розвиток сільського господарства і сіл України.

Ми погоджуємось із думкою Шпикуляка О. Г., який відзначає, що однією з головних причин зниження чисельності працівників сільськогосподарських підприємств є несприятлива кон'юнктура ринку продукції сільського господарства, особливо тваринництва, виробництво якої в останні роки є збитковим [1]. Через це сільськогосподарські товаровиробники скорочують обсяги виробництва продукції тваринництва, а в багатьох господарствах взагалі перестало існувати як область. Основна частина трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств ще нещодавно була зайнята саме в тваринництві. Також необхідно враховувати те, що в особистих селянських господарствах, які виробляють 60 % всієї продукції сільського господарства України, також зайнята значна частина сільського населення. Враховуючи той факт, що рівень заробітної плати працівників є одним з головних показників соціальної ефективності і відіграє першочергову роль в здійсненні розвитку сіла, зокрема подоланні безробіття, існує необхідність в дослідженні динаміки вказаного показника в сільськогосподарських підприємствах і його відношення до рівня оплати праці в інших сферах економіки країни (табл.3).

Таблиця 3

Динаміка середньомісячної номінальної заробітної плати найманих працівників сільськогосподарських підприємств і її відношення до рівня в промисловості і в економіці в цілому станом на 1 січня

Показники	Роки									
	1990	1995	2000	2003	2008	2011	2016	2015	2016	2017
Середньомісячна заробітна плата найманих працівників сільськогосподарських підприємств	232	38	111	210	1076	1800	2556	2386	3283	4899
Середньомісячна заробітна плата найманих працівників промислових підприємств	278	89	302	591	2017	3120	3988	4034	5003	6524
Середньомісячна заробітна плата найманих працівників в сферах економіки в цілому	244	73	230	462	1806	2633	3480	3455	4362	6008
Відношення заробітної плати в с.-г., %, до її рівня в промисловості	83,4	42,7	35,8	35,5	53,3	57,7	64,1	59,1	65,6	75,1
До загального в економіці, %	95,1	52,0	48,3	45,5	59,6	68,4	78,3	69,1	75,3	81,5

Джерело: розраховано автором за даними <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Як показує аналіз даних, представлених в табл. 3, незважаючи на зростання в 1990-2016 рр. заробітної плати працівників сільськогосподарських підприємств в 11 разів, в даній галузі вона залишається значно нижчою порівняно з її рівнем в промисловості і економіці в цілому. Хоча темп її зростання був швидший, ніж в промисловості і економіці в цілому, сільське господарство все ще залишається однією з найбільш низькооплачуваних сфер.

Рівень прибутковості сільського населення не дає можливості забезпечувати навіть просте відтворення виробництва, а розмір оплати праці селян удвічі нижчий, ніж в інших областях економіки. Крім того, в Україні розвивається тіньова зайнятість, збільшується міграція сільського населення в столицю, за кордон. Важливими причинами такого положення є: низька дієвість існуючого організаційно-економічного механізму регулювання оплати праці; «непрозорість» в трудових відносинах, недосконалість чинного трудового

законодавства; стихійне формування нової моделі трудових відносин без належного регулювання з боку держави [2].

Аналізуючи дану ситуацію, можна сказати, що на сьогоднішньому етапі розвитку економіки України ще не сформований злагоджений механізм мотивації ефективної праці. Спад виробництва, інертність у проведенні структурної перебудови економіки та незацікавленість працюючих в одержуваних результатах стали наслідком функціонування прийнятої раніше системи мотивації ефективної праці. На теперішній час, не дивлячись на здійснювані урядом реформи, людина залишається соціально незахищеною. Одним із шляхів розв'язання проблеми аграрними підприємствами є обґрунтування мотиваційних механізмів, серед яких, в першу чергу йде формування соціального пакету.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Шпикуляк О. Г. Менеджмент персоналу та мотивація праці в аграрних підприємствах: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / О.Г.Шпикуляк/ ННЦ «Інститут аграрної економіки». - К., 2004 – 21 с.
2. Юрчишин В. В. До проблем майбутнього вітчизняного села і селянства/ В. В. Юрчишин // Вісник аграрної науки. - Березень. – К.: ІЕ НАНУ, 2007. – С.125.